

گونه شناسی تعامل با والدین در دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه

نسرین خوش روش

*شهزاد نقدی

سهیلا خندان صفاری

چکیده

در این پژوهش سعی خواهیم کرد تا با استفاده از پیام نورانی امام سجاد علیه السلام در صحیفه سجادیه و تطبیق آن با آیات نورانی قرآن کریم، تعامل با والدین در خصوص جنبه‌های حقوق پدر و مادر و فرزندان و وظایف آن‌ها در قبال یکدیگر و تبیین آن با آیات نورانی قرآن کریم پرداخت هدف مقاله حاضر، آشنا ساختن با شیوه ارتباط و برخورد صحیح فرزندان با والدین است تا هرچه بیشتر آنان نسبت به وظایفی چون احترام و احسان در حق یکدیگر آشنا و تشویق شوند نحوه رابطه هر یک از اعضای خانواده و وظایف آن‌ها نسبت به یکدیگر و مسئولیت آن‌ها در قبال خانواده از حدود و جنبه‌های مورد توجه این تحقیق است با رویکرد به آموزه‌های قرآنی و با الهام‌گیری از دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه از مهم‌ترین ابعاد پژوهش پیش روی بشمار می‌آید

کلید واژه: صحیفه سجادیه، دعای ۲۴ و ۲۵، والدین، وظایف

مقدمه

خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه و کارآمدترین کانون اثرگذاری برای سامان‌دهی اجتماع و عامل شکل و نظام دهی به جامعه است این نهاد تأثیرگذار در اسلام نیز از جایگاه والایی برخوردار بوده و به آن توجه ویژه‌ای شده است در اسلام خانواده یکی از نهادهای ویژه زیربنایی بنیاد هستی و ساختارهای اصلی جامعه اسلامی به شمار می‌آید که همگام با دیگر ساختارهای جامعه در راه تحقق اهداف انسان به عنوان خلیفه و جانشین خداوند گام برمی‌دارد از دیدگاه آموزه‌های دینی خانواده سنگ‌بنای جامعه است که فرد را به جامعه و نسل‌ها را به یکدیگر مرتبط می‌سازد. در دین اسلام رعایت حقوق والدین و نیکی به آنان در

سخنان پیشوایان دینی نیز مورد توجه قرار گرفته است و همچنین سفارشات و سیره عملی اهل بیت علیه السلام افراد را برای رسیدن به یک خانواده آرمانی رهنمون می‌سازد امام علی بن الحسین زین العابدین علیه السلام در طول تاریخ حیات طیبه خویش، از راه‌ها و روش‌های مختلف از جمله از شیوه نیایش برای تبیین شریعت و هدایت و ارشاد مردم استفاده کرده و وظایف انسان‌ها را بازگو نمود. در این نوشتار تلاش خواهیم کرد که «گونه‌شناسی تعامل با والدین در دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه» را به عنوان سوال اصلی تحقیق پاسخ داده و هدف این مقاله نیز آگاه‌سازی مسلمان به ویژه جوانان با شیوه ارتباط و تعامل صحیح با والدین و شناخت وظایف فرزندان در برابر والدین از دیدگاه امام سجاده علیه السلام است. ۱. مطالعه سوابق پژوهشی در این موضوع در میابیم که بسیاری از پژوهش‌ها به طور کلی به بررسی یک بعد از مسائل تربیتی پرداخته شده است و به نمونه‌هایی که شباهت با موضوع دارند اشاره می‌کنیم:

انصاری (۱۳۹۵) در کتاب وادی مهر؛ شرح دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه در حق والدین و فرزندان، به روش توصیفی، فرازهای این دو دعا را شرح داده است؛ پاک‌طینت (۱۳۹۵) در پایان‌نامه‌ی «مستندات قرآنی دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه‌ی سجادیه با رویکردی به روابط درون خانواده» استنادهای قرآنی دو دعای مزبور را بررسی کرده. یگدلی (۱۳۹۷) در پایان‌نامه‌ی «بررسی آموزه‌های تربیتی دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه» با رویکرد توصیفی، مهم‌ترین آموزه‌های تربیتی و معرفتی این دو دعا را بدون مراجعه به شروح آن‌ها تبیین کرده است.

مفهوم شناسی

صحیفه سجادیه

صحیفه در لغت کاغذ یا هر چیزی که بر آن نوشته می‌شود (راغب اصفهانی (بی تا) ج ۱، ص ۴۷۶) صحیفه سجادیه در اصطلاح کتابی حاوی ۵۴ دعا از امام سجاد (علیه السلام) است (گروه تدوین متون درسی، ۱۳۹۹) ج ۱، ص ۱۳) این کتاب پس از قرآن و نهج البلاغه مهم‌ترین میراث مکتوب شیعه به حساب می‌آید

والدین

والد در لغت از کلمه ولد گرفته شده است. ولد به معنی فرزند پسر یا دختر می باشد. (راغب اصفهانی (بی تا) ج ۱، ص ۸۸۳) والدین در اصطلاح یعنی پدر و مادر حقیقی که انسان از آن ها متولد شده است (قرشی (۱۳۷۱) ج ۷، ص ۲۴۳)

وظایف

وظایف در لغت جمع وظیفه می باشد. وظیفه به معنای پیمان و عهد، منصب، مقرری می باشد (ابن منظور (۱۴۱۴) ج ۹، ص ۳۵۸) وظیفه در اصطلاح ناظر به لزوم انجام و ترک افعالی است که خداوند و در پی آن، قانون اساسی به آنها امر و یا از آنها نهی کرده است که بیشتر در حقوق اجتماعی و فلسفه اخلاق به کار می رود. (ابن منظور (۱۴۱۴) ج ۹، ص ۳۵۸)

مقام والدین و مسولیت فرزندان در آینه صحیفه سجادیه

در فراز سوم ازدعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه امام سجاد علیه السلام در صدد بیان عظمت پدر و مادر و مقام فوق العاده آنان است و بجای بیان عظمت و شأن آنان و وظایف فرزندان را برشمرده است و این شیوه تربیتی، گذشته از آن که در نظام تربیت امت، آداب فرزند بودن را می آموزد و عظمت مقام پدران و مادران را بیان می کند و زحمات آنها را که برای رشد فرزندان متحمل شده اند، را گوشزد می نماید. شاید از این فراز بتوان نتیجه گرفت که یکی از اسرار و حکمت های احترام به والدین در شرع مقدس اسلام، تشویق به زندگی زناشویی و داشتن فرزند و تشکیل محیط سالم خانوادگی و بهره مندی از مزایای فرزند داری است در واقع معصوم اعلام فرموده است که اگر کسی رنج پدر و مادر بودن را تحمل نماید از چنان عظمتی برخوردارست که باید فرزندان در مقابل او چنین عمل کنند. از اینجا معلوم می شود که اجر مترتب بر زحمات طاقت فرسای تربیت معنوی و دینی فرزندان تا چه پایه عظیم است! چون حقوق پدر و مادر در زندگی و پس از مرگشان بر فرزند بیش از آنست که انسان آن را در یابد از این رو امام علیه السلام از خداوند سبحة درخواست می نماید که آنها را به او الهام فرماید و به انجام آن موفق سازد، ابی ولاد حنّاط گفته: از حضرت صادق علیه السلام از قول خدای عز و جل «وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا» «و به پدر و مادر نیکوئی نمائید» پرسیدم: این احسان و نیکوئی چیست؟ فرمود: احسان آنست که با آنها خوش رفتاری نمائی، و اگر چیزی از تو خواستند هر چند بی نیاز باشند آنها را نرنجانی، آیا خداوند عز و جل نمی فرماید: «لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا

تُحِبُّونَ» (مائدة/۹۲) «هرگز نیکی را در نیابید تا آنکه از آنچه دوست می دارید انفاق کنید» پس از آن حضرت صادق (علیه السلام) فرمود: «وَأَمَّا قَوْلُ خَدَائِ عَزَّوَجَلَّ: «إِمَّا يَلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفٌ وَلَا تَنْهَ» (و چنانکه یکی از آنها یا هر دو نزد تو پیر و سالخورده گردند اف سخنی که به تنگ آمده باشی به ایشان مگو، و بانگ بر آنها مزن) اگر تو را نگران ساختند به آنها اف مگو، و اگر تو را کتک زدند بانگ بر آنان مزن «وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا» (و با ایشان نیکو سخن گو) فرمود: اگر تو را کتک زدند به ایشان بگو: خدا شما را بیامرزد، که ، سخن نیکوی تو باشد» وَ اخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ» (و از روی مهربانی با ایشان فروتنی نما) فرمود: چشمت را از نگاه کردن به آنها جز به مهربانی و نرمی پر مکن و صداقت را بر صدای آنها بلند مگردان و نه دستت را بر دست آنها و بر ایشان پیشی مگیر، و از آن حضرت (علیه السلام) روایت شده: مردی نزد رسول خدا (صلی الله علیه وآله) آمد و گفت: من در جهاد رغبت داشته خواهان آن هستم، پیغمبر (صلی الله علیه وآله) فرمود: در راه خدا جهاد کن که اگر کشته شوی نزد خدا زنده بوده و روزی داده می شوی، و اگر مردی پاداش تو بر خدا است، و اگر برگشتی از گناهان برگشته ای چنانکه بدنیا آمده ای، آن مرد گفت: یا رسول الله من پدر و مادر سالخورده دارم که با من انس داشته نمی خواهند به جهاد روم، رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرمود: با ایشان باش قسم بآنکه جان من بدست او است همدمی پدر و مادر بتو روز و شبی بهتر از یکسال جهاد است. این اخبار دلالت دارد باینکه بیشتر حقوق پدر و مادر و نیکی بآنها را جز خدا و آنکه خدا به او آموخته نمی داند (فیض الاسلام اصفهان (۱۳۷۶) ص ۱۶۴) در واقع امام با این فراز «وَأَجْمَعُ لِي عِلْمَ ذَلِكَ كُلِّهِ تَمَامًا، ثُمَّ اسْتَعْمَلَنِي بِمَا تُلْهِمُنِي مِنْهُ» یعنی «و دانش تمام آن واجبات را برایم فراهم نما، آنگاه مرا به آنچه در این زمینه به من الهام کرده ای به کار گیر» فرزندان را برای خدمت به پدر و مادر ضمن دعوت به آگاهی داشتن به ویاین نود در برابر والدین به انجام درست آنها نیز سفارش می نمایند. الهام گرفتن علم چگونگی رفتار صحیح با والدین که آموختن آن بفرزند واجب است، مهم ترین مؤلفه مؤثر بر رفتار علم و آگاهی است، که می تواند حالت تحریکی و کنترلی دیگر مؤلفه ها را نیز داشته باشد، اما پس از آگاهی، عمل به دانسته ها از اهمیت ویژه ای برخوردار است، زیرا اکثر مردم آگاهی لازم را داشته، ولی در عمل نقیصه هایی بروز می کند که مانع بروز رفتار است. یاری و هدایت خداوند در همه لحظات باید شامل حال انسان باشد و خداوند لحظه ای ما را به حال خود واگذار نسازد و گرنه در لحظه و آنی انسان عابد به فردی ضعیف تبدیل خواهد شد، لذا اشتغال به دانسته ها هم نیازمند فیض خداوند بزرگ است.

لذا حضرت در دعای ۲۴ می فرماید: «وَرَقْنِي لِلنُّفُودِ رِيْمًا تُبَصِّرُنِي مِنْ عِلْمِهِ، حَتَّى لَا يَفَاوَتَنِي اسْتِعْمَالُ شَيْءٍ عِلْمَتِيهِ» «و توفیقم ده به آنچه به من بصیرت می دهی اقدام کنم، تا به کار بستن چیزی از تعلیمات از دستم نرود»

علیرغم این الهام دانش، و نفوذ و عمق بصیرت بازهم محتاج فیض خداوندی هستیم که بتوانیم عامل خوب و مناسبی برای دانسته های خود باشیم، بگونه ای که این دانسته های متعالی و مؤثر به نتیجه مثبت خویش برسد و چیزی از نتایج این دانسته های خداوندی از بین نرود، برآستی که از دست دادن این فیوضات همان خسروانی است که درسوره والعصر عنوان شده و همواره با آن روبرو بوده و خواهیم «إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خَسْرٍ» (العصر/۲) «قطعا انسان در زیان است»

در ادامه امام معصوم از خدادادخواست کرده است که هرگز در راه این وظیفه مهم، سستی براو عارض نشود که قهرا دانش رابی اثر می سازد به همین جهت می فرماید: «وَلَا تَثْقُلْ أَرْكَانِي عَنِ الْخُفُوفِ رِيْمًا أَلْهَمْتَنِيهِ» یعنی: «هرگز ارکان و اعضای وجود مرا نسبت به آنچه به من آموخته ای، سست و کاهل مخواه و مپسند»

«خفوف» در کلام امام همان توان پی جویی و به پایان رسانیدن وظیفه است که عنصری بسیار ضروری است و استیفای حقوق والدین - که باعث جلب رحمت و غفران الهی و دوری از عقوب والدین می گردد که باعث برخورداری از روحیه والای کاری و همت و پشتکار است که سیدالساجدین در این فراز از حضرت حق درخواست فرموده است. (ممدوحی (۱۳۸۹) ص ۳۹۲).

الف. نمودهای گفتاری

۱. مودبانه سخن گفتن با والدین

یکی از نمودهای فتاری احسان به والدین، رعایت ادب در صحبت کردن با آنان است. خداوند متعال در قرآن می فرماید: «...فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا...» (اسرا / ۲۳) بر آن ها فریاد مزه ! و گفتار لطیف و سنجیده و بزرگووارانه به آن ها بگو ...» بر این اساس ؛ امام سجاد علیه السلام در فرازی ۲۴ صحیفه سجادیه از خداوند متعال درخواست می کند که ادب گفتار با والدین را نصیب او کند: «اللَّهُمَّ خَفِّضْ لَهُمَا صَوْتِي، وَأَطِبْ لَهُمَا كَلَامِي، وَالْأَلِنْ لَهُمَا عَرِيكَتِي (فیض السلام) (بی تا) ص ۱۶۱) بار خدایا ! صدایم را در برابر ایشان آهسته و سخنم را خوشایند و خویم را نرم نما» خدایا! مرا توفیق بده به رعایت ادب با آن

در این صورت دیگر آن ها را اطاعت مکن ولی در دنیا با آنها به حسن خلق مصاحبت کن» (لقمان/۱۵)

انسان در مقابل قدرت و اقتدار حاکم ، خوف دارد و سعی می کند کاری که خلاف نظر وی یا موجب تکدر خاطر او است ، انجام ندهد . امام سجاده علیه السلام می فرمایند ! چگونه انسان از یک حاکم وحشت دارد و تصور هیبت او لرزه بار اندام او می اندازد، چنان کن که من برای نگه داشتن حرمت پدر و مادرم چنین حالی داشته باشم و از طرف دیگر، چگونه یک فرزند نزد مادر مهربان عزت دارد و محبوب مادر است، والدین من را نزد من این گونه عزیز بدار» خدایا! اطاعت پدر و مادر را برای من شیرین تر از بستر انسانی قرار ده که کم خوابیده است ؛ زیرا برای انسانی که کم خوابیده، چیزی شیرین تر و محبوب تر از یک بستر راحت نیست. بنابراین امام (علیه السلام) از خداوند می خواهد اطاعت والدین را بدین سان قرار دهد؛ مثل بستر برای آدم کم خوابیده ، که نیاز به خواب دارد؛ یعنی خدایا! چنان کن که برای خدمت گذاری به والدین ؛ و اطاعت آنها در خود، احساس نیاز کنم. خدایا ! اطاعت والدین را برای من گوارا قرار بده چنان که آب خنک را برای یک انسان عطشان محبوب و گوارا قرار می دهی ؛ تا اطاعت و خواسته آنها را بر خواهش های نفس خود مقدم بدارم . خدایا! چنان کن که کارهای خوب و خدمات آنها در چشم من زیاد جلوه کند؛ اگرچه آن کارها کم و کوچک باشد و خدمت و نیکی های زیاد و طولانی مدت من در نظرم ناچیز جلوه کند . نکات مهمی که در کلام حضرت آمده چند چیز است:

اولا، فرزندان نمی توانند به عذر این که نمی دانیم چگونه با پدر و مادر معاشرت کنیم ، مرتکب خطا شوند . امام سجاده علیه السلام در قالب دعا می فرمایند که فرزند باید به وظایف خود نسبت به پدر و مادر علم پیدا کند.

ثانیا، فرزند باید از خدا بخواهد که به او قدرت بدهد تا به آموخته هایش دقیق و صحیح عمل کند؛ یعنی بتواند خود را در مسیر خدمت و اطاعت والدین قرار دهد؛ آن هم نه از روی کراهت و سختی و زحمت . یعنی طوری در خدمت گذاری به والدین بکوشد و رغبت نشان دهد که گویی تشنه کامی آب گوارای خنکی را یافته است ، یا انسان کم خوابیده و خسته و نزاری ، بستر راحتی یافته است (یثربی (۱۳۸۵) صص ۲۵۵ و ۲۵۶) به طور طبیعی ، پدر و مادر برای بزرگ کردن و رشد فرزند، آزار، اذیت ، ناملایمات و مشقاتی را باید تحمل کنند . حضرت در این بخش از دعا، از خداوند می خواهد در مقابل این آزار و اذیت ها و مشقت ها و ناملایماتی که آنها متحمل شده اند، این زحمت ها و آزار و اذیت را کفاره گناهان آنها قرار دهد؛ یعنی آنچه که از گناه و خطا در پرونده اعمال آنها هست ، با این زحمت ها و مشقت ها از بین برود. برپایه آنچه

گفته شد، معلوم می شود کوتاهی درادای تکلیف درحق این دوموجود ذی جود، خطایی نابخشودنی است وچنانچه سهوی رخ دهد، جبران آن ضروری وحیاتی است والبته در ایام حیات آنان جبران بدان است که فرزند در خدمت ایشان قرار گیرد و از آنها فرمانبرداری کند .

۷. طلب آموزش برای والدین

یکی دیگر از مصادیق احسان به والدین طلب آموزش برای آنان است . : خداوند متعال می فرماید: « و قل رب ارحمهما کما ربیانی صغیرا ؛ و بگو پروردگارا همان طور که پدر و مادر در کودکی مرا به مهربانی تربیت کردند ، تو نیز در حق آنان رحمت فرما (اسراء/۲۴) معمولاً فرزندان ، خواسته یا ناخواسته باعث آزار و ناراحتی والدین می شوند و چه بسا حقوق آنان را هم ضایع کنند. طلب رحمت و آموزش کردن در زندگی و بعد از وفات سنت و سیره ای بوده که در میان انبیاء، اولیاء، بزرگان و ادیان الهی متعارف بوده است ؛ مثلاً قرآن درباره حضرت یحیی می فرماید«وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا» (مریم/۱۴) «او به پدر و مادرش نیکوکار بود ؛ زیرا ستمگر و اهل طغیان و عصیان نبود » این تعبیر قابل توجهی است که قرآن درباره حضرت یحیی علیه السلام دارد .اصلاً روش و منش حضرت یحیی علیه السلام نیکوکاری و حرمت گذاری به والدین بود. از این تعبیر معلوم می شود که نیکوکاری نکردن ، ظلم است و نقطه مقابل نیکوکاری ؛ ستمگری است .قرآن درباره حضرت عیسی علیه السلام می فرماید : وقتی در گهواره به سخن در آمد گفت:« قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا» (مریم /۳۰) «من بنده خدا هستم ؛به من کتاب آسمانی داده و مرا پیامبر قرار داده است »خداوند به حضرت عیسی علیه السلام توصیه ای می کند و او مأمور است به آن عمل نموده ، آن را ابلاغ نماید و در پایان می گوید که خدا به من دستور داده است: « وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا» (مریم/۳۲)«من مأمور شده ام که به مادرم مریم نیکوکاری کنم؛ چون جبار و بدکار نیستم »به تشابه این دو آیه خوب عنایت فرمایید؛در آیه قبل ، حضرت یحیی علیه السلام مأمور به نیکوکاری به پدر و مادر است و می گوید:من جبار و عاصی نیستم ؛ در این آیه حضرت عیسی علیه السلام نیز مأمور به نیکوکاری است و می گوید:جبار و شقی نیستم قرآن از زبان حضرت ابراهیم علیه السلام می فرماید: «رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ» (ابراهیم/۴۱)«پروردگار ! من و پدر و مادرم و همه مؤمنان را ، در آن روز که حساب بر پا می شود ، ببخش و بیامرزش » امام سجاد علیه السلام می فرماید: « اللَّهُمَّ وَمَا مَسَّهَمًا مِنِّي مِنْ أَدَى، أَوْ خَلَصَ إِلَيْهِمَا عَنِّي مِنْ مَكْرُوهٍ ، أَوْ ضَاعَ قَبْلِي لَهُمَا مِنْ حَقٍّ، فَاجْعَلْهُ حِطَّةً لِدُنُوبِهِمَا، وَ

عُلُوًّا فِي دَرَجَاتِهِمَا، وَ زِيَادَةً فِي حَسَنَاتِهِمَا، يَا مُبْدِلَ السَّيِّئَاتِ بِأَضْعَافِهَا مِنَ الْحَسَنَاتِ؛ خدایا ! آنچه از جانب من آزار به ایشان رسیده یا کار ناپسندی از من نسبت به آنها رخ داده ، یا حقی که از آنان بر عهده من ضایع شده ، همه را موجب ریختن گناهانشان و بلندی مقامشان و افزونی خوبی هاشان قرار ده» (گروه تدوین متون درسی (۱۳۹۹) ج ۱، ص ۱۸۳)

امام علیه السلام از خداوند می خواهد که به واسطه این سختی هایی که والدین از ناحیه فرزندشان تحمل می کنند ، آنان را مورد رحمت و آمرزش خود قرار دهد ، بدین گونه که آن سختی ها را وسیله ریزش گناهان ، افزایش درجات و مقامات و اضافه شدن به اعمال نیک آنان قرار دهد. از امام علی علیه السلام در مورد بیماری ای که فرزند دچار آن می شود و در نتیجه، والدین بدین ؛ سبب به زحمت می افتند پرسیدند « ایشان فرمود: بیماری فرزند، کفاره ی گناهان پدر و مادر اوست » (گروه تدوین متون درسی (۱۳۹۹) ج ۱، ص ۱۸۳) پدر و مادر با دلسوزی در پرورش و تربیت ما خدمت کردند پس ، شایسته است که انسان در هر حالی برای والدین خود طلب رحمت و بخشایش کند

نتیجه گیری

در دعای ۲۴ و ۲۵ صحیفه سجادیه امام علیه السلام تعامل نیک فرزندان با پدر و مادر ذکر شده است اهمیت احسان و تعامل با والدین ، گونه های نیکی به والدین را نیز گفته و برخورد پسندیده بر اساس عرف هر جامعه و به کارگیری واژگان زیبا و شیوا ، قدردانی از آنها ، دعای خیر برای ایشان ، و از جمله مصداق های گفتاری تعامل با والدین است . برخی از نمودهای رفتاری به والدین نیز تواضع و فروتنی در برابر آنان ، مهربانی و محبت ، خوش رفتاری و نگاه محبت آمیز ، انفاق و است براساس آنچه در پیش گفته شده در راستای معرفی خانواده قرآنی با رویکرد به دعای ۲۴ و ۲۵ سجادیه به بیان تعامل با پدر و مادر با بهره گیری از بیان شیوای امام سجاد علیه السلام به بررسی وظایف اون ها پرداخته و سعی کردیم برای هر مورد مستندی از قرآن بیاوریم که به اهم آن ها به عنوان نتیجه می توان اشاره کرد

منابع

قرآن کریم

صحیفه سجادیه

۱. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب؛ تحقیق: جمال الدین میردامادی؛ بیروت: دارصادر (۱۴۱۴ق)

۲. ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، چاپ سوم، بیروت: انتشارات دار صادر (۱۴۱۴ق)

۳. اسحاقی، سید حسین، سبک زندگی فاطمی، چاپ اول، قم: مرکز نشر هاجر (۱۳۹۴ش)

۴. اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، دمشق: دارالعلم (بی تا)

۵. آخوند، سکینه «گونه شناسی تعامل نیکو با والدین از منظر قرآن»، پژوهش نامه اسلامی زنان و خانواده، شماره دوم (۱۳۹۳ش)

۶. جوادی آملی، عبدالله، «تسنیم» تفسیر قرآن کریم، قم: نشر اسراء (۱۳۸۹)

۷. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، چاپ اول، قم: موسسه آل البيت علیه السلام (۱۴۰۹ق)

۸. حسینی مدنی شیرازی، سید علی خان، ریاض السالکین، محقق: محسن حسینی امینی، چاپ نهم، قم: جامعه مدرسین قم، موسسه نشر اسلامی (۱۳۹۶ش)

۹. صحیفه سجادیه به انضمام رساله حقوق امام سجاد (علیه السلام) مترجم: حسین انصاریان، چاپ اول، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی (۱۳۹۵ش)

۱۰. طباطبایی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه (۱۴۱۷ق)

۱۱. فیض السلام، علی نقی، ترجمه و شرح صحیفه سجادیه، چاپ دوم، تهران: نشر فیض السلام (بی تا)

۱۲. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، چاپ ششم، تهران: دارالکتب اسلامی (۱۳۷۱ش)
۱۳. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، مترجم: سید جواد مصطفوی، چاپ اول، تهران: حنا؛ گلگشت (۱۳۷۵)
۱۴. مبشری، اسد الله، ترجمه صحیفه سجادیه، چاپ سوم، بی جا: نشرنی (۱۳۹۰)
۱۵. محمدی، حمید؛ امینایی، سعید؛ هاشمی، رسول؛ درسنامه صحیفه سجادیه، چاپ دوم، قم: مرکز نشر هاجر (۱۳۹۹ش)
۱۶. مدنی، علی خان، ریاض السالکین، چاپ اول، بی جا: نشر دفتر اسلامی (۱۴۰۹ق)
۱۷. مغنیه، محمد جواد، فی ظلال الصحیفه السجادیه، قم: ناشر دارالکتاب الاسلامی (۱۴۲۳ق)
۱۸. مکارم شیرای، ناصر، تفسیر نمونه، چاپ سیزده، تهران: دارالکتب الإسلامیه (۱۳۸۲)
۱۹. ملک محمودی، امیر راهنمای خانواده راز شاد زیستن و خوشبختی در کانون گرم خانواده، چاپ پنجاه و یک، قم: منشور وحی (۱۳۹۰ش)
۲۰. ممدوحی حسن، شهود و شناخت، شرحی بر دعاهاى صحیفه سجادیه، قم: نشر بوستان، چاپ چهارم (۱۳۸۹)
۲۱. یثربی، سید میر محمد، سیری در رساله حقوق امام سجاد، چاپ چهارم، بیجا: انتشارات فرهنگ آفتاب (۱۳۸۵)